

Sosyolojinin Konusu Olarak Ordu ve Asker: Askeri Sosyoloji*

Adem Başpınar**

Özet: Askeri sosyoloji, İkinci Dünya Savaşı süresince Amerikan ordusu içerisinde yapılan sosyal psikolojik araştırmalarla birlikte, sosyolojinin bir alt dalı olarak ortaya çıkmıştır. Ordu içi çalışmalarla ortaya çıkan bu alan, daha sonra akademide de bir ilgi haline gelmiştir. Bu makalede askeri sosyolojinin, sosyoloji disiplini içerisindeki kaynakları, İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaşın hemen sonrasında bir disiplin olarak gelişmesi konu edilmiştir. Kurumlaşma dinamiklerini müteakip Soğuk Savaş ve Vietnam Savaşı dönemlerinde, askeri sosyolojide gündeme gelen yeni meseleler ele alınmış ve günümüzdeki yönelimlere dikkat çekilmiştir. Son olarak da Avrupa’da askeri sosyoloji çalışmalarının tarihsel ve tematik seyri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Askeri sosyoloji, askeri sosyolojinin konuları, İkinci Dünya Savaşı, askeri sosyoloji literatürü, Avrupa’da askeri sosyoloji, Soğuk Savaş, Vietnam Savaşı.

The Army and Military as a Subject of Sociology: Military Sociology

Abstract: Military sociology emerged as a subfield of sociology during the Second World War, as a result of the social psychological research conducted in the U.S. Army. The first studies began in the army, and this field later attracted also an academic interest. In this paper, the focus is on the sources of military sociology within the discipline of sociology, and its development as a discipline before and immediately after the Second World War. Following the dynamics of institutionalization, new issues that emerged during the Cold War and the Vietnam War, as well as the new items on the agenda of military sociology, and current tendencies are brought to attention in this paper. Finally, the historical and thematic development of military sociology is discussed.

Keywords: Military sociology, topics of military sociology, Second World War, literature of military sociology, military sociology in Europe, Cold War, Vietnam War.

* Bu makale Adem Başpınar’ın Prof. Dr. İsmail Coşkun’un danışmanlığında 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bilim Dalında hazırladığı “Askeri Sosyoloji: Tarih ve Kaynaklar” başlıklı yüksek lisans tezine dayanılarak hazırlanmıştır.

** Adem Başpınar, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’nde doktora öğrencisidir. Çalışma alanları arasında sosyoloji kuramı, Türkiye’de sosyoloji, askeri sosyoloji, modernleşme, savaş ve ordu konuları yer almaktadır. İletişim: Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Kavaklı Yerleşkesi, Kırklareli. Elektronik posta: abaspınar@kirkklareli.edu.tr, Tel: +90 288 246 1734.

Sosyoloji, gerek ortaya çıktığı gerekse kurumsallaştığı dönemlerde modern toplumu ve onun mekanizmalarını/kurumlarını kendisine konu edinmiştir. Siyaset ve toplum yapısının değişmesinin bir uzantısı olarak ortaya çıkan kurumsal yapılar, bu yapılar arasındaki ilişkiler, yine bu yapılar arasında yeniden biçimlenen güç ilişkileri, 20. yüzyılda sosyolojinin temel ilgileri olarak kalmaya devam etmiştir. Bu temel meselelere ilaveten toplum kaynaklı sorunların tespit ve çözümü yönünde bir eğilim gösteren sosyoloji, toplumsal sorun odaklı olma ve sorun çözme yöneliminin bir neticesi olarak alt dallara ayrılmaya başlamıştır. Özellikle göç, işsizlik, kentleşme sorunlarının yoğunlaşması sonrasında gelişen alt disiplinler bu durumun bir göstergesidir. Siyaset mekanizmasının değişimine paralel olarak ordu kurumu ve ordunun diğer kurumlarla olan ilişkisi de değişmeye başlamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında sosyolojinin konularından biri haline gelen savaş ve savaşın toplumsal etkileri, 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, sosyolojinin bir alt dalının konusu olarak kurumsallaşmıştır. Bu alt dal, tarihsel kaynakları 19. yüzyılda olan ama kurumsallaşmasını 20. yüzyılda, İkinci Dünya Savaşı akabinde tamamlayan *askeri sosyoloji*'dir.

Askeri sosyoloji¹, genel anlamıyla ordu kurumunun yapısını ve sivil kurumlarla olan ilişkisini incelemektedir. Yine askeri sosyoloji silahlı kuvvetlerin bünyesinde ortaya çıkan toplumsal sorunları ve ordunun toplumsal alanla kurduğu ilişkiyi (von Bredow, 2005, s. 927), ordu bünyesinde yaşanan disiplinsizlik gibi kaynağı toplumsal olan sorunları (Marshall, 1994, s. 330-331) konu edinmektedir. Bu temel alanların yanında, Batı dışı toplumların ordularında yaşanan dönüşümler, ordu içerisindeki başat aktörlerin konumlarının değişimi gibi, stratejiden ordu tarihine kadar uza-

1 Askeri sosyoloji İngilizce literatürde birkaç farklı şekilde ifade edilmektedir. "Military sociology", "sociology of the military", "sociology of the military establishment" ve "sociology of the armed forces" ibareleri aynı anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır. "Military" kavramı ise İngilizcede hem "askeri" anlamında sıfat hem de "ordu" anlamında isim olarak kullanılmaktadır. Ordu anlamında "military" kavramı, kurumsal ve örgütsel yapı olarak bütün unsurlarıyla orduyu tanımlamaktadır. Bu bağlamda kavramı hem "askeri sosyoloji" hem de "ordu sosyolojisi" olarak çevirmek mümkündür. Bunun yanında "ordu sosyolojisi" ibaresi Türkçede ordu üzerine yapılan, orduyu konu edinen çalışmalarla sınırlı bir şekilde anlaşılabilirken, "askeri sosyoloji" daha geniş bir çerçeve oluşturmaktadır. Nihayetinde "askeri sosyoloji" ordu kurumu ile sınırlı kalmamış, kurumsal yapısı olmayan gerilla gibi unsurlar ve bu unsurların toplumsal kaynakları da askeri sosyolojinin konusunu oluşturmuştur. Bu gerekçelerden dolayı bu çalışmada "askeri sosyoloji" kavramı tercih edilmiştir.

nan zengin bir muhtevaya sahiptir. Esasında ordu kurumuna, askerliğe ve bununla bağlantılı olarak savaşa dair çözümlenmeler sosyolojiyi öncelese de, bu çalışmalar askeri sosyoloji literatürü içerisinde kurucu metinler olarak değerlendirilmemiştir. Orduyu bir kurum veya tarihsel bir öge olarak çeşitli yöntemlerle inceleyen siyaset bilimi, antropoloji, askeri tarih ve psikoloji çalışmalarının askeri sosyoloji çalışmalarından farkı, askeri sosyolojinin orduyu toplumsal olan ile ilişkisi içerisinde konumlandırıp incelemesidir. Askeri sosyoloji de kurumsallaşırken bu meselenin farkında olarak kendisini farklı kılan sosyolojik çözümlenme dilini ve yöntemlerini öne çıkarmıştır.

Askeri sosyoloji kendi tarihini İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerikan ordusunda yapılan sosyal psikoloji çalışmalarıyla başlatmaktadır. Bununla birlikte, askeri sosyolojinin üzerinde yükseldiği zemin ve ele aldığı konuların bağımsız bir açıklama ve bilgi alanı olarak ortaya çıkmasında, modern dünyanın oluşumunda bir kırılmanın yaşandığı 1789 ihtilali ve 19. yüzyıldaki gelişmelerin önemli bir rol oynadığı da belirtilmektedir. Askeri sosyoloji gelişimini Birinci Dünya Savaşında, kurumlaşmasını İkinci Dünya Savaşı sonrasında sağlamış olsa da, askeri sosyolojinin dili, kavramsal yapısı ve araçları tarihi süreç içerisinde gelişmiştir. Kısacası askeri sosyoloji belli bir tarihsel sürecin kaynakları üzerinden kendisini kurmuştur. Bu tarihsel kaynağın da üç unsuru bulunmaktadır: Bunlar (1) Napoléon sonrasında başlayıp 19. yüzyılda şekillenen modern ordu ve savaş doktrini², (2) ilk sosyologların ordu ve savaş konusu ele alış biçimleri, bu iki meseleyi toplumu tanımlarken oturttukları çerçeve ve (3) sosyoloji haricindeki diğer disiplinlerin, özellikle askeri psikoloji ve siyaset biliminin savaş ve ordu çalışmalarıdır.

² Askeri sosyoloji, Batı'da tarihsel süreç içerisinde yaşanan siyasi dönüşümün bir neticesi olarak ortaya çıkan modern ordu ve savaş anlayışından bağımsız olarak anlaşılabilir. Bu anlamda askeri sosyoloji kavramsal dili ve yaklaşımını, 18. yüzyılın sonunda Batı'da, modern orduya geçişle birlikte ortaya çıkan süreçte edinmiştir. 19. yüzyılda Batı'da modern toplumun ortaya çıkışı, savaş ve askeri faaliyetlerin geleneksel olandan farklılaşması, yeni egemenlik ve siyaset yapma biçiminin ordu kurumunu ve faaliyetlerini merkezi hale getirmesinin ortaya çıkardığı meseleler, askeri sosyolojinin konusunu ve kavramlarını oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası kurumsallaşan askeri sosyoloji 19. yüzyılda oluşan bu tarihsel birikim üzerinde yükselmiştir. Askeri sosyolojinin tarihsel kaynakları bu çalışmanın sınırlarını aştığından burada detaylı bir şekilde ele alınmayacaktır. Bu hususta detaylı bir tartışma için bkz. Başpınar, 2010. Askeri sosyoloji sadece İkinci Dünya Savaşı sonrası salt pratik meselelerle uğraşan, ordu içerisindeki verimliliğin artırılmasına odaklanmış bir alt dal değil; aynı zamanda modern savaşı, ordu örgütlenmesini ve bunun iç siyasetteki rolünü de kapsayan bir alandır.

İkinci Dünya Savaşı ve Askeri Sosyoloji

İkinci Dünya Savaşı, o tarihe kadar görülen en kapsamlı savaş olmuş, savaşın boyutları orduları insan kaynağına daha fazla ihtiyaç duyar hale getirmiştir. Bu ihtiyacı karşılamak üzere ordular, asıl mesleği askerlik olmayan çok sayıda kişiyi orduya dahil etmek durumunda kalmışlardır. Bu durum gerek ordu kurumunun içerisinde, gerekse de cephede, kaynağı toplumsal olan birtakım sorunlar ortaya çıkarmıştır. Bunların en belirginleri mesleğe ve savaşa uyum ile moral-motivasyon sorunlarıdır. İkinci Dünya Savaşına çok sayıda asker ile dahil olan ABD’de bu sorunların tespiti, anlaşılması ve çözümü yönünde araştırmalar yapılması için içerisinde sosyologların da yer aldığı geniş katılımlı bir akademisyen grubu orduda çalışmalar yapmak üzere istihdam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Amerika’nın 20. yüzyılın başlarında yaşadığı sorunların teşhis ve çözümü yönünde önemli işlevler gören sosyal bilimlerden³, İkinci Dünya Savaşı döneminde de ordu merkezli sorunların tespiti ve çözümü noktasında talepte bulunulmuştur. Amerika’nın, orduyla ilgili sorunlara Amerikalı sosyal bilim uzmanları aracılığıyla çözüm araması, bir disiplin olarak askeri sosyolojinin de Amerika’daki sosyal bilim yaklaşımı tarafından biçimlenmesine sebep olmuştur (Segal, 2007).⁴

Amerikan ordusu bir kurum olarak, toplumun yapısal ve yönetsel problemlerini bünyesinde taşımaktaydı (Bowers, 1967, s. 235). Toplumsal

3 Yoğun bir şekilde göç alan 19. yüzyıl Amerika’sında en önemli toplumsal mesele, yeni gelenlerin mevcut toplumsal düzene entegre edilmeleridir. 19. yüzyılın sonlarında Amerika’da sosyolojinin ilgilendiği temel toplumsal meselelere bakıldığında özellikle şu konuların ağırlıklı olarak incelendiğini görebiliriz: ülke içine göç ve göçe bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar, toplum içerisinde yatay ve dikey hareketlilik, boşanma, alkol kullanımı, gençlerin uygun görülmeyen eğlenme biçimleri. Sosyoloji, bu dönemlerde sorun olarak görülen toplumsal meselelere çözüm üretmeye yoğunlaşmıştır. Tamamen toplum odaklı meselelere yoğunlaşması neticesinde Amerika’da sosyoloji, pragmatik bir özellik kazanmıştır. Yine bunların yanında kentleşme, endüstrileşme ve savaşın yarattığı işsizlik (Boene, 2000, s. 150; Turner ve Turner, 1990, s. 13) gibi sorunlar etrafında örülmüş sosyolojik dil, ilk dönem Amerika’da sosyolojinin temel açıklama biçimi olmuştur.

4 Askeri sosyolojinin Amerika’da ortaya çıkışı, Amerika’nın dünya siyasetindeki etkinliği ile alakalıdır. Bunun yanında bu alt disiplinin kuramsal çözümleme araçları ve yöntemi Amerika’da sosyolojinin karakteristikleri olarak sunulan (a) ölçme ve sayısallaştırıcı tavrı, (b) psikoloji disiplinine yakınlık, (c) toplumsal meselelere odaklanma ve (d) kamusal ve sivil fonlarla desteklenme gibi bileşenlere uygun olarak gelişmiştir. Bu unsurların izleri, askeri sosyolojinin kurumlaşması ve ilk çalışmaların şekillenmesinde belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Detaylar için bkz. Başpınar, 2010; Martindale, 1976; Turner ve Turner, 1990.

alandan ortaya çıkan meselelerin orduda, orduda ortaya çıkan meselelerin de toplum üzerinde kısa sürede etkileri ve karşılığı oluşmaktaydı. Amerikan ordusu, ordu içerisindeki kitlesel toplum kaynaklı sorunları anlamlandırmak ve savaşta verimliliği sağlamak adına *Office of the Secretary of Defence* bünyesinde *Research and Development Board*'u kurmuştur. Bu kurum işe kara, deniz ve hava kuvvetlerinde gerçekleştirilecek araştırmaları koordine etmekle başlamıştır. Kurul'un bilimsel işlerini yürütmek üzere önce sosyal bilimcilerden oluşan bir komite tesis edilmiştir. Oluşturulan bu *Committee on Human Resources*, kendi içerisinde bazı alt bölümlere ayrılmıştır: Psiko-fizyoloji ve insan mühendisliği, personel ve eğitim, insan gücü insan ilişkileri ve moral. Bu son alt alan, birey ve grup ilişkileri, psikolojik savaşta önderlik gibi unsurları içerdiğinden, sosyologlar daha çok burada istihdam edilmiştir. Bilim adamlarından oluşan komite alt birimleri ve ordu yetkilileri, periyodik olarak bir araya gelmekte, mevcut programdaki gelişme ve ihtiyaçlar üzerine analizler yapmakta, ileride başka büyük araştırmaların nasıl yapılacağını tartışılmaktaydı. İnsan gücü, insan ilişkileri ve moral birimi genelde Air Üniversitesi'nin *Human Resources Research Institute (HRRI)* birimi üzerinden yürütülüyordu. Ordu, çalışmalarını genelde Washington civarındaki üniversiteler ile ortak anlaşmalar yoluyla yapmaktaydı (Bowers, 1967, s. 236)⁵. Buradaki ilk araştırma 1941 yılında, Japonlar Pearl Harbor'a saldırdıktan sonra gerçekleştirilmiştir. Savaş bittikten sonra yarım milyon askere uygulanan tutum ölçeklerine dayalı, üç yüzden fazla rapor üretilmiştir. Bu araştırmalardaki konular ise şunlardı: askeri tecrübe ve birikime dayalı olarak kişisel uyumdaki farklılıklar, mesleki tatmin, toplumsal kontrol ve liderliğe yönelik tutumlar, savaştan önceki ve savaş anındaki tutumlar, birlikler arasındaki savaş motivasyonu (Schweber, 2002, s. 76).

Askeri sosyoloji uzmanlarından ordunun ve savaşın yönetilmesi noktasında araştırmalar yapmaları yönünde bir beklenti olduğundan, çalışmalar ilk defa alan uygulaması olarak başlamış ve küçük grup incelemeleri gerçekleştirilmiştir. Bu kaygılardan dolayı da ilk dönem askeri sosyolojide ulusal ve uluslararası ilgi ve yönelimler görülmemektedir. Ordu politikaları

⁵ Bu üniversiteler bünyesinde yer alan araştırma birimleri arasında George Washington Üniversitesi'ndeki *The Human Resources Research Office (HumRRO)*, Johns Hopkins Üniversitesi'ndeki *The Operations Research Office (ORO)* ve daha sonraları da American Üniversitesi'ndeki *Special Operations Research Office (SORO)* bulunmaktadır.

göz önünde bulundurularak askerler ve küçük birimler üzerine çalışmalar yapılmış, incelemeler subay kadrosunu içermemiş, sadece erler düzeyinde kalmıştır (Segal, 2007).⁶

İkinci Dünya Savaşı döneminde askeri sosyolojinin içeriği, araştırma ve incelemelerin sonuç raporlarından ve Amerikan Savaş Bakanlığı'nın *Information and Education Division* isimli alt biriminin yaptırdığı anketlerden oluşmaktaydı. Bu birimin yaptırdığı *Studies in Social Psychology in World War II* üst başlıklı çalışmalar ve bunlar arasında özellikle Samuel A. Stouffer başkanlığında bir ekip tarafından hazırlanan *American Soldier* (Stouffer, Suchman, Devinney, Star ve Williams Jr., 1949) isimli çalışmada; uyum, liderlik, birincil grup, moral, ırk ilişkileri, iletişim ve ikna olmak üzere oldukça geniş bir yelpazede çalışmalar yürütülmüştür.⁷ *American Soldier* çalışmasının anket çalışmalarına, veri analizlerine ve deneysel incelemelere yaptığı metodolojik katkılar, kantitatif sosyolojiyi biçimlendirmiştir. Hatta yayımlanmasından 35 yıl sonra *Social Psychology Quarterly* bu çalışmanın o güne kadarki etkilerini inceleyen özel bir sayı hazırlamıştır.⁸ Alanın bu ilk çalışmalarından sonra Amerikan Ordusu İkinci Dünya Savaşının bitiminde bir personel yönetim aracı olarak *survey tipi* incelemelere devam etmiştir (Segal, 2007).

Amerika içerisindeki gelişimi bu şekilde olan askeri sosyoloji çalışmaları, Soğuk Savaş döneminin başlaması ile birlikte Sovyetler, Sovyet Bloku

6 Bizzat ordu içerisinde aktif olarak çalışmayıp, İkinci Dünya Savaşında edindiği tecrübelerini ve gözlemlerini aktaran sosyologların çalışmaları da bulunmaktadır. Hatta 1946 yılında dönemin önemli sosyoloji dergilerinden *American Journal of Sociology* "Askeri Camiada İnsan Davranışı" (*Human Behavior in Military Society*) konulu özel bir sayı hazırlamıştır.

7 *American Soldier*'da uygulanan kuramsal çerçeve daha önce 1930'larda Elton Mayo'nun *Western Electric's Hawthorne Works in Chicago* çalışmasında uyguladığı alan araştırmasının geliştirilmiş biçimiydi. Bu çalışmada işçilerin çalışma performanslarını neyin etkilediği incelenmekteydi. Bu araştırmanın verileri psikolojik, fiziksel ve çevresel yorgunluğu etkileyen en önemli etmenin birincil grup davranışı olduğunu göstermişti. Kişisel performansın kaynağında, çalışanın bu gruba karşı tutumları bireysel yeteneğinden daha önemliydi. Birincil gruba karşı kişinin tutumu askere alınan kişilerin uyumunu ve savaşan birimlerin davranışlarındaki etkisini değerlendirirken de kullanılacaktı. Uyumda yaşanan sorunlar, hem askerin geçmişine bakılarak hem de bizzat ordunun çeşitli unsurları analiz edilerek çözümleniyordu. Ordunun bu yapısal unsurları arasında tabakalaşma, iktidar ilişkileri, kontrol sistemi, genel yaşam koşulları, bilginin emir komuta zinciri içerisinde aşağı ve yukarı doğru yayılımı bulunmaktadır. Bu raporlardan çıkan sonuçlar ordunun olumsuz işleve sahip unsurlarını modifiye etme imkanı verecek çözümler üretilmesini sağlamaktaydı (Caforio, 2006, s. 14; Hall, 1956, s. 60; Speier, 1950, s. 107).

8 *Social Psychology Quarterly*'nin 1984 yılında yayımlanan 47. sayısı.

ülkeleri ve Batı dışı toplumların ordularını da konu edinmeye başlamıştır. Ordunun sivil kurumlar ile kurduğu/kuracağı ilişkinin mahiyeti ve bunun ülke siyasetine etkileri, askeri sosyoloji uzmanlarının yeni çalışma konuları arasında yer bulmuştur. Bunun yanı sıra, özellikle Batı dışı coğrafyalarda Batı karşıtı askeri ve siyasi mücadeleleri yürüten direnişçi grupların toplumsal kaynaklarını anlama ve çözümlenmeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. Askeri sosyoloji ilk dönem ilgilerini devam ettirirken, yeni dönemde ABD siyasetinin genişlemesine paralel olarak coğrafya ve çalışma konuları itibariyle genişlemiştir.

Soğuk Savaş Döneminde Askeri Sosyoloji

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı ve ABD adına hem Birinci Dünya Savaşının oluşturduğu olumsuz etkiler izale edilmeye başlanmış hem de Avrupa dışında, çeşitli coğrafyalarda sorunlu görülen alanlara müdahalelerde başarılar elde edilmeye başlanmıştır. Özellikle modernleşme kuramları ekseninde Batı'ya entegre edilmek istenen Batı dışı toplumların ordularının konumu, askeri sosyoloji açısından önemli konulardan birisi haline gelmiştir. Askerlerin iç siyasette modernleşme meselesindeki yerini anlamaya ve onlara belli roller biçmeye ilişkin analizler geliştirilmeye başlanmıştır. Diğer bir deyişle askeri sosyoloji ABD'de hem ordu kurumu içerisinde ölçme ve değerlendirmeye dayalı bir alan, hem de Batı dışı dünyanın ordularının bir kısmındaki direnç unsurlarının analiz edilmesine dayalı ikinci bir alan üzerinden kendisini kurmuştur. İşte bu ikinci alana dair çalışmalar kurumsallaşma döneminin ardından gelen Soğuk Savaş ve Vietnam Savaşı dönemlerinde ortaya çıkmıştır.

İkinci Dünya Savaşından galip olarak çıkan ABD, savaş süresince ordu içi verimliliği artırmaya yönelik yapılan sosyal bilim çalışmalarının somut neticelerini görmüştür. Elde edilen verim, askeri sosyoloji çalışmalarında hem bir devamlılığı hem de yeni konu ve çalışmaları gündeme getirmiştir. Askeri sosyoloji çalışmalarındaki devamlılık, ordu içi verimliliğin artırılması yönündeki çalışmalarda görülürken, yeni konular Amerika'nın İkinci Dünya Savaşından sonra dünya egemenliğini biçimlendirmek için geliştirdiği siyasal ve askeri stratejilerin uzantısı olarak ortaya çıkmıştır. Yeni alanlar arasında

belirgin olarak öne çıkanlar; Batı dışı dünya ülkelerinin toplumsal ve siyasal olarak çözümlenmesi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile yürütülen psikolojik savaşta etkinlik sağlamaya yönelik çalışmalar olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı tecrübesi Amerika için önemli bir işlev görmüştür. Daha önceki savaşlarında, savaştan sonra ordusunu dağıtan Amerika, İkinci Dünya Savaşından sonra ilk defa barış zamanlarında, Soğuk Savaş dolayısıyla, ordu bünyesinde büyük sayıda asker tutmaya devam etmiştir (Segal, 2007). Daha sonrasında bu ordu, Soğuk Savaş dönemi Amerikan siyasetine paralel olarak yeni misyonlar yüklenip Batı dışı dünyaya açılarak Amerikan siyasetini Batı dışı dünyaya taşımanın en önemli aracı haline gelmiştir. Ordu ve sosyal bilim uzmanları arasındaki ilişki de Amerika'nın dünya egemenliği siyasetine paralel olarak yeniden düzenlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı süresinde Amerikan ordusu içerisinde çalışma yürüten sosyal bilim uzmanlarının çoğu, savaşın bitmesiyle birlikte kendi üniversitelerine dönmüş ve mevcut çalışmalarını buradan yürütmüştür. Bir kısmı ise ordu içerisindeki çalışmalarına devam etmiştir. Amerikan ordusu ise çalışmaların verimliliğini artırmak ve ordunun alt birimlerine göre uzmanlaşmayı sağlamak için sosyal bilim çalışmalarını çeşitli alt birimlere bölmüştür. Soğuk Savaş dönemiyle birlikte bu çalışmalar Deniz Kuvvetleri'nin *Office of Naval Research*, Hava Kuvvetleri'nin *RAND Corporation* ve Kara Kuvvetleri'nin *Operations Research Office* birimleri altında yürütülmüştür. Sadece *Office of Naval Research*, 1947-54 yılları arasında 342 çalışmayı finanse etmiştir. 1950-1960 yılları arasında ise sürece yeni aktörler dahil edilmiştir: *Human Resources Research Office*, *Speceial Operations Research Office*, *Center for Naval Analysis*, *Institute for Defence Analysis* ve *Advanced Research Projects Agency*. 1960'lara kadar bu kurumlarda yürütülen çalışmalar savunma harcamaları bütçesinden karşılanmış, 1960'lardan sonra sivil toplum kuruluşları ve hükümet kurumları tarafından ayrılan bütçeler ordunun ayırdığı bütçeleri geçmeye başlamıştır (Boene, 2000, s. 160-161). Diğer taraftan hem Amerikan ordusunun bu araştırma kurumları hem de devletin başka kurumları, çeşitli üniversitelerin alt birimleri ile anlaşmalar yapmış ve projelerini bu birimler üzerinden yürütmüştür.

Askeri sosyoloji çalışmaları Vietnam Savaşında belli bir ivme kazanmıştır. Çalışmaların artmasının sebeplerinden biri, askeri sosyolojinin artık

kurumsal yapılar oluşturmuş olması, diğeri ise Vietnam Savaşının gerilla savaşı mefhumunu gündeme getirmesidir. Soğuk Savaşın başlamasıyla askeri sosyolojinin temel konularından biri haline gelen Batı dışı toplumların çözümlenmesi olgusu, Vietnam Savaşı ile somut hale gelmiştir. Amerikan ordusu, konvansiyonel savaşın dışında bir savaşma tarzı ile karşılaşmış ve teknolojik olarak donanımlı ordusuna rağmen savaşı hemen neticelendirememiştir. Savaşın uzaması hem Vietnam'da savaşan birlikler içerisinde belli sorunlar ortaya çıkarmış hem de savaşın kazanılması için gerilla olgusunun çözümlenmesi meselesini önemli hale getirmiştir. Bu dönemde gerilla savaşına dair oldukça fazla çalışma ortaya çıkmış, Vietnamlı gerillaların toplumsal dayanaklarını ve motivasyon kaynaklarını anlama noktasında başka ülkelerin gerilla savaşı tecrübeleri incelenmiştir (Coakley ve MacDonald, 1979, s. 258-259, 264). Bu noktada, askeri sosyoloji çalışmalarının İkinci Dünya Savaşı sonrasında hangi alanlarda süreklilik gösterip hangi yeni konulara yöneldiğine daha yakından bakmak yararlı olacaktır.

Ordu İçerisinde Verimliliği Artırmaya Yönelik Çalışmalar

İkinci Dünya Savaşı süresince yürütülen askeri sosyoloji çalışmalarıyla askerlerin grup içerisinde, savaş sahasında ve ordu içerisindeki davranışları incelenerek daha yüksek bir verimlilik elde edilmek istenmiştir. Sosyoloji düzeyinde ise toplumsal kaynaklı sorunların tespit edilmesi, anlamlandırılması ve çözüm önerileri bağlamında tek tek askerlerin sorunları merkeze alınarak incelemeler yapılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise bu çalışmalar daha sistematik bir biçimde devam etmiştir. Ordu içi verimliliği artırmaya yönelik çalışmalar üç kategori altında incelenmiştir; bunlardan ikisi personel yönetimi ile alakalı iken sonuncusu örgütsel yapının etkinliği ile ilgilidir. Bunlar sırasıyla; (a) ordunun asker gücü ihtiyacının ve kaynaklarının daha güvenilir bir şekilde analiz edilmesi, (b) personelin seçiminde, ordu içerisinde gerekli pozisyona atanmasında, eğitilmesinde ve performansının değerlendirilmesinde uygun tekniklerin geliştirilmesi ve (c) moral-motivasyon, liderlik, ast-üst ilişkisi, personelin kendi arasındaki iletişim, örgütün yapısal değişimi ve birimlerin etkinliğine yönelik kriterlerin belirlenmesidir (Bowers, 1967, s. 256).

Ordunun asker gücü ihtiyaçlarının ve kaynaklarının daha güvenilir bir şekilde analiz edilmesine yönelik ilk çalışmaları Air Üniversitesi'nden C. A. McMahan yapmıştır. Sosyologlar bu çalışmalarda daha çok organizasyon etkinliği projelerinde rol almıştır. Bu projelerde sistemin işlevsel unsurları olan liderlik, yönetme ve iletişim kurma kanalları, rol davranışları ve çatışma, grup etkinliği ve gruplar arası ilişkiler gibi boyutların yanında, sistemin bir bütün olarak nasıl işlediği de incelenmiştir. Bu çerçeveye uygun çalışmalar 1950-1957 yılları arasında Air Üniversitesi'nde, Abbott L. Ferriss tarafından yürütülmüştür. Daha sonra askeri sosyoloji alanında çalışmalarıyla öne çıkacak sosyologlar, doktora çalışmalarını bu çerçevedeki konular üzerine yapmışlardır (Bowers, 1967, s. 258-259).

Soğuk Savaş dönemindeki çalışmalarla öncekiler arasında bir devamlılık ilişkisi olmakla birlikte, ilk dönemlerde ordu kurumunu ve toplumsal kaynaklı sorunları merkeze alan yaklaşım, Soğuk Savaşla birlikte eksen değiştirmiş, Amerika'nın egemenlik hedefleri bağlamında savunma potansiyelini had safhaya çıkarmaya kaymıştır. Bu durum, askeri sosyoloji çalışmalarının, Soğuk Savaş dönemiyle birlikte bir boyutuyla Amerika'nın Batı dışı dünyadaki küçük ve orta ölçekli askeri müdahalelerinde karşılaşılan sorunlara yönelik olarak şekillendiğini göstermektedir. Erken dönemlerde bu konular doğrudan ordu içerisindeki sorunlar açısından ele alınırken, Soğuk Savaşla birlikte aynı konular askeri operasyonların ortaya çıkardığı sorunlar açısından ele alınmaya başlanmıştır. Bu nedenle Soğuk Savaş dönemi literatürünü oluşturan askere alma (Carmichael ve Mead, 1951), savaşın ortaya çıkardığı stres (Hunt, Wittson ve Hunt, 1954), asker kaçaklarının tutumları (Rose, 1951), askerlerin savaştaki saldırganlık durumu (Egbert ve ark., 1957), küçük grup dinamikleri (Goodacre, 1953) ve liderlikle (Fiedler, 1955) ilgili çalışmalar bu yeni eksen çerçevesinde değerlendirilmelidir (akt. Boone, 2000, s. 162).

Batı Dışı Toplumların Çözümlemesi

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte Avrupa ülkeleri arasındaki siyasi mücadele en azından savaş düzleminde tamamlanmış, buna bağlı olarak da Amerika ile Avrupa arasındaki mücadele Batı dışındaki bölge ve ülkelere kaymıştır.

Özellikle Amerika, Batı dışındaki sıcak çatışma bölgelerine yönelik çeşitli askeri ve siyasi operasyonlar düzenlemeye başlamıştır. Bu müdahalelerin gerçekleştirilebilmesi ve bu bölgelerde etkili olmak için gerekli bilgiler, özellikle ordu kurumlarının araştırma birimleri üzerinden elde edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında, Soğuk Savaşın bir uzantısı olarak komünist rejimlerin işleyişini daha iyi anlamak ve diğer bölgelerin komünizme geçmelerini engellemek de askeri sosyoloji çalışmalarının konusunu oluşturmuştur (Chomsky ve ark., 1998, s. 214). Bu çalışma ve projelerdeki amaç, sosyal bilimlerin demografik ve kültürel eğilimlere ilişkin kamuoyu verileri sağlayacak yöntemler geliştirmesini ve bu yöntemlere uygun olarak elde edilecek bulguların, Amerika'ya yönelik yerel meydan okumaları yönetmesini, dağıtmasını veya ortadan kaldırmasını sağlamaktı (Chomsky ve ark., s. 23). Yine bu veriler savaş veya çeşitli mücadeleler sonucunda direnme imkanları kırılgan ülkelerin, Batılı değerlere göre yeniden düzenlenmesini sağlayacaktı (Chomsky ve ark., s. 42).

Ordu içi organizasyon etkinliğini artırmak için yapılan çalışmalarda olduğu gibi, Batı dışı ülkelerin toplumsal olarak çözümlenmesinde de ordu araştırma birimleri ile üniversiteler arasında çeşitli işbirlikleri gerçekleştirilmiştir. SSCB ile ilgili olarak, 1950 yılında Harvard Üniversitesi *Russian Research Center* ile Hava Kuvvetleri'nin *Human Resources Research Institute* programı arasında ortak bir proje başlatılmıştır. Dört yıllık projede ağırlıklı olarak sosyologlar görev almıştır. Araştırmanın amacı; (a) görece olarak kapalı bir toplumsal sistemin içeriden nasıl görüldüğünü tespit ve (b) toplumsal, siyasi ve idari kurumlarla etnik ve sosyo-ekonomik grupların, üzerlerinde bir baskı olduğunda nasıl tepki verdiklerini tahmin etmektir.⁹ Proje raporunun, Rus toplumunun psikolojik ve toplumsal olarak zayıf ve güçlü yönlerinin değerlendirildiği bölümleri kitap olarak da yayımlanmıştır (Bauer, Inkeles ve Kluckhohn, 1959). Proje tamamlandıktan sekiz yıl sonra ise Rus halkının gündelik yaşamına dair detaylar ve istatistikler yayımlanmıştır (Bowers, 1967, s. 239-240; Inkeles ve Bauer, 1959).

Benzer şekilde, 1950'den sonra Amerikan ordusunun, dahil olduğu kontrgerilla operasyonlarında ihtiyaç duyduğu toplumsal yaşam biçimlerine dair

⁹ Proje kapsamında Avrupa'daki Rus göçmenler, kaçaklar ve mülteciler ile 700 derinlemesine görüşme, 12.000 anket çalışması yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, askeri birimlere 18 özel rapor hazırlanmış, akademik olarak da 35 makale yayımlanmıştır.

veriler de elde edilmeye başlanmıştır. 1956 yılında Yale Üniversitesi'nin *Human Relations Area Files* (HRAF) birimi, 1957 yılında ise American Üniversitesi'nin *Special Operations Research Office* (SORO) birimi ile yapılan projeler sonucunda, Çin, Hindistan, Gine, Lübnan, Küba ve Tayvan gibi ülkelerin sosyolojik, ekonomik, politik ve askeri kurumlarına dair analizlerin yer aldığı 50 kitaptan oluşan *Foreign Area Studies' Handbook* yayımlanmıştır.¹⁰ Bu projelerin yürütücüleri, Savunma Bakanlığı'na doğrudan danışmanlık yapan iki sosyolog Leonard S. Cottrell, Jr.¹¹ ve John W. Riley'dir.¹² Yine Hava Kuvvetleri'nin *Human Resources Research Institute* birimi ile Columbia Üniversitesi'nin *Bureau of Applied Social Research* bölümü arasında *World Urban Resources Index*¹³ ismiyle bir çalışma başlatılmıştır. Dünyadaki merkezi şehirlerin her birine dair dosyalar oluşturulmuş, şehir ve bölgelerin karşılaştırmalı bir analizini de sunan raporlarda, sıcak savaş durumunda hava kuvvetlerinin hangi hedefleri öncelikli olarak *yok etmesi gerektiği* belirtilmiştir. Aynı proje daha sonra Berkeley Üniversitesi'ndeki *Institute for International Urban and Population Research* birimi tarafından yürütülmüştür. Benzer bir çalışmayı Chicago Üniversitesi *Community Inventory* birimi, metropol bölgelerdeki insan kaynağı ve maddi kaynakların dağılım örüntülerini analiz edip tanımlayacak bir program geliştirerek yapmıştır (Bowers, 1967, s. 241-242).

10 Bu bağlamda Türkiye'ye yönelik hazırlanan metin için bkz. Nyrop, 1973.

11 Cottrell, Amerikan Sosyoloji Birliği'nin Parsons'tan sonraki başkanıdır. Pearl Harbor saldırısı sonrası Stouffer'in davetiyle "*American Soldier*" projesinde de yer almıştır. Savaşın sonra Cornell Üniversitesi'ndeki bölümüne geri dönmüş ve bölümü ordu bünyesinde çalıştığı çeşitli akademisyen ve araştırmacılarla birlikte zenginleştirmiştir. Cottrell daha sonra Sage Publications'ta da editör olarak çalışmıştır. Bilindiği üzere Sage, Soğuk Savaş dönemi askeri sosyoloji çalışmalarını büyük oranda yayımlayan yayınevidir. Kır sosyolojisi ile çalışmalarına başlayan Cottrell, daha sonraları kamuoyu araştırmalarına, aile, evlilik gibi alanlara da ilgi duymuştur.

12 Riley özellikle Kore savaşıyla ilgili çalışmalarıyla öne çıkmıştır. Riley, 1950 yılında Human Resources Research Institute ve Air University ortak çalışmasıyla Kore savaşıyla ilgili çalışmalar yapmak üzere Uzak Doğu'ya giden araştırmacılarıdır. Hazırlanan raporlarda Güney ve Kuzey Kore'nin komünizme yaklaşımları ve Kore'nin Sovyetleşmesi bağlamında sistematik bilgiler toplanmıştır. Riley asıl olarak kamuoyunun oluşumu bağlamında çalışmalar yapmıştır.

13 Bu çalışma 1951 yılında başlamıştır. O dönemde nüfusu yüz binin üzerinde olan bütün şehirlerin niceliksel verileri toplanmıştır. İstatistiki veriler belli bir standarda göre tablolaştırılarak, istendiğinde karşılaştırma yapılmasına imkan verecek şekilde düzenlenmiştir. Sadece mevcut olan değil, tarihsel bilgileri de sunan indeks, geleceğe yönelik projeksiyonlar yapmak için kullanılmıştır. Şehirler, etraflarındaki diğer şehirlerle veya bölgelerle birlikte ele alınarak incelenmiştir. Böylece bölgesel şartlarda şehirlerin büyüme potansiyelleri diğer ekonomik büyüme unsurlarıyla kıyaslanabilmektedir.

İkinci Dünya Savaşından sonra, eski kolonyal güçlerin çeşitli şekillerde etkin olduğu Batı dışı toplumların bir kısmında, bu kolonyal güçlere veya yerel siyasi güçlere karşı gerilla savaşlarının ortaya çıktığı bilinmektedir (Coakley ve MacDonald, 1979). Amerikan ordusu hem bu gerilla unsurlarının kaynaklarını ve toplumsal dinamiklerini anlamak hem de bunlara karşı yapılacak mücadelenin çerçevesini belirlemek amacıyla çeşitli projeler başlatmıştır. Bu projelerin en önemlilerinden birisi olan *Camelot Projesi*, 1963 yılında SORO tarafından Latin Amerika, Sahraaltı Afrika ve Orta Doğu'daki ulusal kurtuluş hareketlerine yönelik olarak gündeme getirilmiştir (Simpson, 2000, s. 30). Amerikan ordusu bu bölgelerde yerel askeri personele, mevcut isyanların bastırılması için planlama ve planların uygulanması düzeyinde yardım etmiştir. Batı dışı dünyada gerçekleştirilmek istenen sosyal, ekonomik ve siyasal gelişme süreçlerinin tanımlanması, hızlı toplumsal değişimin getireceği sosyal düzendeki bozulmaların öngörülebilmesi, projenin en önemli hedefleriydi. Ordu ve savaş, 19. yüzyılda ulus-devlet siyasetinin ülke dışında etkinlik kurmak için nasıl en önemli vasıtası olduysa, Amerika için de Batı dışı dünyada etkinlik kurmanın aracı olmuştur.

SORO'nun altında, İsyân Bastırma Bilgi Analiz Merkezi tesis edilmiştir. Projenin alt hedefleri arasında; (a) hedef bölgelerdeki yerli birliklerin ve insan topluluklarının tepkilerini tahmin etme metotlarına ilişkin sosyal ve davranışsal bilim çalışmaları yapmak, (b) bu çalışmalar yoluyla isyan bastırma, askeri yardım, konvansiyonel olmayan savaş ve psikolojik hareketlerde artan personel ihtiyacını karşılamak ve (c) ileride yapılmak istenen başka çalışmaların ön araştırmalarını gerçekleştirmek vardı (Simpson, 2000, s. 105-107). Bu yönüyle gerilla gibi konvansiyonel olanın dışındaki savaşma biçimi, İkinci Dünya Savaşından itibaren devam eden bir ilgi alanıydı. Bunun en belirgin örneği olan Ruth Benedict'in (1974)¹⁴ çalışması 1941 yılında, Japonların Pearl Harbor'a saldırması ile gündeme gelmişti. Bu çalışmada bir askerin kendisini feda edebilme duygusunun o toplum içerisinde nasıl anlamlandırıldığını görebilmek için Japonların tarihi, kültürel ve düşünsel yapısı derinlemesine analize tabi tutulmuştu.

Askeri sosyoloji çalışmalarının Soğuk Savaş döneminde yoğunlaştığı alanlardan birisi de psikolojik savaştır. SORO yirminin üzerinde ülkenin

14 İlk baskısı 1946'da yapılmıştır.

Psychological Operations Handbook'unu hazırlamıştır. Bu çalışmalarda her bir ülkedeki etnik, coğrafi, ekonomik ve toplumsal olarak farklı gruplar tanımlanmış ve bunların ABD'ye yönelik muhtemel tutumları ölçülmüştür. Çalışmalara katılanların ikna olma hassasiyetleri, ülkelerindeki etkinlik düzeyleri ve farklı şartlar altında bu kişilerin, Amerikan çıkarları söz konusu olduğunda, yapacakları katkılar değerlendirilmiştir (Bowers, 1967, s. 247). Hedef ülkelerde gerçekleştirilen alan çalışmalarında, medya dışındaki iletişim imkanları, propagandanın nasıl icra edildiği ve enformel iletişim ağlarının propaganda durumlarında nasıl kullanıldığına dair bilgiler elde edilmek istenmiştir. SORO'nun saha çalışmalarını genel olarak sosyologlar yürütmüştür. Bu bağlamda psikolojik savaşın nasıl icra edileceğini işleyen el kitabı Wilbur Schramm tarafından hazırlanmış, bu çalışmadaki teoriye uygun örnek olaylar da William E. Dougherty ve Morris Janowitz tarafından toplanmıştır. Bu çalışmalar ordu tarafından, alanda çalışacak uzmanları eğitmek amacıyla kullanılmıştır (Bowers, s. 247; Dougherty ve Janowitz, 1958).

Günümüzde Askeri Sosyolojinin Konuları

Soğuk Savaşın bitmiş olması, sıcak çatışma bölgelerinde bir azalma yaşanması ve askeri operasyonların mahiyetinin değişmesi, bir kurum olarak ordunun hem örgütsel yapısında hem de silahlı güçler ile toplum arasındaki ilişkide bir farklılaşma ortaya çıkarmıştır. Askeri sosyoloji çalışmaları da yeni döneme uygun olarak eksen değişimi yaşamıştır. Eski dönemde yaygın olan bölge, ülke gibi daha büyük coğrafi yapılara dair araştırmalar azalmış, bunun yerine belli bir konu ve odağı olan çalışmalar artmaya başlamıştır. Bu anlayışa paralel olarak, askeri sosyoloji çalışmalarına fon desteği sağlayan sivil ve idari yapılar bölge çalışmalarına ayırdıkları bütçeleri azaltmış, “gelişme”, “kalkınma” ve “demokrasi” gibi (Chomsky ve ark., s. 151, 185) Batı dışı toplumların modernleşmesini ele alan çalışmaları teşvik etmiştir.

Bunun yanında askeri operasyonlara biçilen misyon yeniden tanımlanmış ve genişletilmiştir. Başka bölgelerdeki askeri birlikler, geniş boyutlu savaşlar yerine insani yardım, barış gücü ve acil müdahale gibi görevlerle donatılmaya başlanmıştır. Mesela 1990'ların ortasından sonra Amerikan ordusu Camp David Anlaşması uyarınca yedek birliklerini ilk defa ulusla-

rarası güç ve gözlemci sıfatıyla Sina çölünde konuşlandırmıştır (Phelps ve Farr, 1996). Ülke dışındaki askeri birliklerin hem kendileri hem de çevreleri yeni bir ilgi alanı haline gelmiştir. Bu yeni görevleri edinen ülke dışındaki askeri üslerin, çevrelerindeki insan unsurları ile nasıl bir ilişki geliştirecekleri, askeri üslerin bölgenin iktisadi, toplumsal yapısına ne gibi etkilerinin olduğu veyahut da bölge insanların askeri üslere karşı tutumları, askeri sosyolojinin yeni çalışma alanları arasına katılmıştır.¹⁵

Özellikle askeri yetenek ve iş bilgisi gerektiren alanlara askeri personel yönlendirilirken, daha önce meslekten asker olanlar tarafından yerine getirilen birtakım işler sivillere devredilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Amerikan Savunma Bakanlığı, bütün çalışanlarının % 70'ini oluşturan 700.000 kişiyi sivil alandan sağlayacak şekilde değişime gitmiştir. Bu süreç çeşitli planlar çevresinde devam ettirilmiş ve her yıl belli oranlarda iş gücü sivillere devredilmeye devam etmiştir. Benzer bir şekilde, birtakım askeri işler çeşitli kurumlara ihale edilerek yerine getirilmeye başlanmıştır. Herhangi bir askeri disiplinden geçmemiş sivillerin ilk defa askerlerle beraber operasyonlara çıkması, 1990 yılındaki Irak Savaşı ile birlikte olmuştur. Irak Savaşında sayıları 73.000 olan bu birlikler genellikle ulaşım, sağlık, askeri polis ve destek hizmetlerinde bulunmuştur (Kelty, 2005; Segal, 2007). Burada elde edilen tecrübelerden sonra kısa dönemli operasyonlar için yedek güçler daha fazla kullanılmaya başlanmıştır. Sivil unsurlar 2002'deki Irak Savaşından sonra daha uzun süreli ve doğrudan çatışmaların içerisinde yer almaya başladılar. 2005 yılında Irak'taki güçlerin yaklaşık % 40-50'si yedek güçlerden oluşmaktaydı. O döneme kadar ağırlıklı inceleme alanı aktif güçler olan askeri sosyoloji, bu dönemden sonra yedek güçleri hatta bunların ailelerini de çalışma alanı haline getirmiştir (Segal, 2007). Bu sivil unsurların askeri süreçlere dahil olmalarıyla beraber askerlik mesleğinin tanımı ve çerçevesi de değişmiştir. Soğuk Savaş öncesinde askerlik mesleği sadece aktif olanları kapsamakta, aktif görev dışında kalan yedek subayları, eğitilmiş personeli içine almamaktaydı. Örgüt ve meslek sosyolojisindeki (*sociology of occupations*) değişimlere paralel olarak askeri sosyoloji, bu yeni unsurları da kapsayacak şekilde genişleme göstermiştir (Abbott, 2002).

15 Bölge insanları için askeri üslerin varlığı ekonomik bir imkan sunmaktadır. Bu iktisadi katkıdan dolayı bölge insanların daha az etnik ayrımcılık yaptıkları yönünde sonuçlar veren çeşitli araştırmalar vardır (Booth, Falk, Segal ve Segal, 2000).

Ordu, kendisini yeni dönemin şartlarına ve ihtiyaçlarına göre uyarlarken, birtakım toplum sorunlarının orduya yansması sonucunda değişime gitmek zorunda kalmıştır. Bu değişimin kaynakları, neticeleri ve yansmaları askeri sosyolojinin yeni çalışma alanlarına dahil olmuştur. Mesela ekonomik krizlerden sonra dünya piyasalarındaki işçi çıkarmaya paralel olarak ordu da asker azaltma yoluna gitmiştir (Segal ve Babin, 2000). Askeri sosyoloji açısından özellikle ekonomik sebepler dolayısıyla ordu hizmeti dışında kalanlar, yeni bir inceleme alanı olmuştur (Hamilton, Rohall, Segal ve Segal, 2001; Wong ve McNally, 1994). Zorunlu askerliğin hem Amerika’da hem de Batı Avrupa’da ortadan kalktığı ve askerliğin neredeyse bütün ülkelerde mesleğe dönüştüğü bir dönemde “teröre yönelik savaş” gerekçesi ile zorunlu askerlik hizmetinin tekrardan uygulamaya konması ve sürdürülebilirliği tartışma konusu haline gelmiştir (Malesic, 2003).

Dönemin toplumsal dönüşümünün bir unsuru olan cinsiyet eşitliği ve kadının kamusal alanda görünürlük elde etmesi olgusu, ordu içerisinde yankı bulmuş; kadınların ordu kurumlarına ve askerlik mesleğine girişlerinde yeni düzenlemeler yapılmıştır (Dandeker ve Segal, 1996). Irk, sınıf ve cinsiyet meselesine dair (Booth ve Segal, 2005) ordu içerisinde çeşitli araştırmalar devam ederken, meseleyi tarihsel olarak da bir izlek üzerine oturtan çalışmalar ortaya çıkmıştır (Moore, 1996, 2003). Yine askerlik görevinden emekli olan kişilerin toplum içerisindeki statüleri en önemli çalışma alanlarından biri olmuştur. Amerikan toplumunda, İkinci Dünya Savaşı ve Kore Savaşında aktif görev alan askerler toplumda bir konum elde edip bundan fayda sağlarken, Vietnam ve sonraki dönemlerde aktif olarak savaşa katılanlar toplumda bir konum elde edememektedir. Bu durumun sebepleri ve Vietnam sonrası savaş olgusunun toplumda nasıl algılandığı çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Benzer bir durum azınlıklar için de geçerlidir. Ordu hizmetinde bulunmuş azınlıklar beyazlara nispetle daha fazla toplumsal kabul görmektedirler (Segal, 2005). Amerikan toplumunun savaşa karşı değişen tavrı; ordunun toplum nazarındaki konumu, toplumun asker emeklilerine yaklaşımı vb. veriler üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır.

Son dönemlerde askeri sosyoloji literatürüne dahil olan konulardan biri de devletlerin savaşları ordu dışındaki özel birimlere devretmesiyle gündeme gelmeye başlayan özel ordulardır. Amerika’nın özellikle Irak Savaşında

kullanmaya başladığı bu yöntem yeni araştırmaları da beraberinde getirmiştir (Başpınar, 2010).

Askeri Sosyolojinin Kurumsal Olarak Gelişmesi

Askeri sosyoloji ilk kurumlaşma girişimini 1960 yılında Morris Janowitz başkanlığında kurulan *The Inter-University Seminar on Armed Forces and Society (IUS)* ile gerçekleştirmiştir. IUS ordu kurumu ve sivil-asker ilişkileri üzerine çalışan sosyal bilim akademisyenlerini, ordu mensuplarını, bağımsız araştırmacıları, kamu ve özel sektör temsilcilerini bir araya getiren ve çeşitli etkinlikler düzenleyen bir forumdur. 35 ülkeden katılımcısı bulunan IUS 1974 yılında askeri sosyoloji alanının en önemli süreli yayınlarından birisi olan *Armed Forces & Society* dergisini çıkarmaya başlamıştır. IUS iki yılda bir olmak üzere uluslararası toplantılar da düzenlemektedir (Caforio, 2006, s. 24; Segal, 2007).

IUS kendi kurumsal yapısını oluşturduktan hemen sonra, *International Sociological Association (ISA)* bünyesinde bir alt araştırma komisyonu kurulmasını sağlamıştır. *Armed Forces and Society* ismi ile kurulan bu komisyon, 1980’li yıllarda yeniden düzenlenmiş ve çatışma konusundaki genel çalışmaları da içerecek şekilde genişleyerek *Armed Forces and Conflict Resolution* ismini almıştır. Araştırma komisyonu ilk toplantısını 1964 yılında Morris Janowitz başkanlığında Londra’da gerçekleştirmiştir. 1966 yılında Fransa’da yapılan “Altıncı Dünya Sosyoloji Kongresi”nde bu başlık altında, iki grup şeklinde çeşitli sunumlar yapmıştır. Komisyonun asıl çekirdek kadrosunu *Militarism and the Professional Military Man* [Militarizm ve Profesyonel Ordu Mensupları] isimli çalışma grubu altında çalışmalarını yürüten sosyologlar oluşturmuştur. Janowitz başkanlığındaki çalışma grubunda sunulan çalışmaların bir kısmı daha sonra yayımlanmıştır (Caforio, 2006, s. 24).¹⁶

16 Araştırma komisyonunun başkanlığını sırasıyla Morris Janowitz (Amerika, 1966-1974), Jacques Van Doorn (Hollanda, 1974-1978), Gwyn Harries-Jenkins (Birleşik Krallık, 1978-1982), Charles Moskos (Amerika, 1982-1986), Bernhard Fleckenstein (Almanya, 1986-1994), David Segal (Amerika, 1994-1998) ve Giuseppe Caforio (İtalya, 1998-2010) yürütmüştür. 2010 yılında başkan olan Sam C. Sarkesian’in 2011 yılında vefatı üzerine şu anda başkanlığı John Allen (Jay) Williams yürütmektedir.

Avrupa’da Askeri Sosyoloji Çalışmaları

Avrupa ülkeleri kendi toplumsal ve siyasal durumlarına uygun şekilde bazı çalışmalar yaptırmıştır. İlk kurumsallaşma çabaları olarak 1959 yılında *Evangelische Studiengemeinschaft* (Protestan Çalışma Grubu) tarafından Almanya Federal Cumhuriyeti silahlı kuvvetleri olan *Bundeswehr* üzerine yapılan birtakım sosyolojik çalışmalardan bahsedilebilir.¹⁷ 1960 yılında Savunma Bakanlığı’nın kurdurduğu, Rudolf Warnke’nin başkanlığını yaptığı *Systemforschung*, askere alma, askerlerin meslekle ilgili beklenti ve tatmin olma durumları ve silahlı kuvvetlerin kurumsal sorunları üzerine incelemeler yapmıştır (Warnke ve Mosmann, 1971-72). 1961 yılında Köln Üniversitesi’nde *Wehrsoziologische Forschungsgruppe* (Askeri Sosyoloji Araştırma Grubu) kurulmuştur. René König’in başkanlığını yaptığı bu kurum Savunma Bakanlığı’nın kararı ile Silahlı Kuvvetlerde ampirik araştırmalar yapmaya başlamışlardır.¹⁸ Benzer tarihlerde Fransa’da 1963 yılında *Center for Studies of Military Sociology* (CESM) ismiyle sadece ordu kurumlarının çalışma yapabildiği bir birim açılmıştır. Kurumun ilk çalışmaları, kurumlar sosyolojisi bağlamında, ordunun yapısal kontrol örüntüleri üzerinedir (Vial, 1959).

Britanya’da, Fransa ve Almanya’dakine benzer kurumsal yapılar ortaya çıkmamakla beraber silahlı güçler ve topluma dair Gwyn Harries-Jenkins ve van Doorn’un (1974), S. Anderski’nin (1954) ve Correlli Barnet’in (1970) önemli çalışmaları yayımlanmıştır (Dandeker, 2000, s. 69). Britanya’da subayların toplumsal kökeni, ordu kurumunun değişen toplumsal yapısı, asker olmanın gerektirdiği niteliklerdeki değişimler ampirik olarak incelenmiştir (Dietz ve Stone, 1975; Otley, 1970, 1973). Bu bağlamda daha sonraları Britanya’nın önemli askeri sosyoloji uzmanlarından olan Dandeker’in çalışmalarını büyük oranda etkileyen, Alman sosyolog Norbert Elias’ın deniz subaylarının gelişimini konu edinen çalışması (1950) anılmaya değerdir.

1960’lı yıllarda Fransa’da, diğer Avrupa ülkelerinden farklı ve Amerika’daki üçüncü dünya ilgisine benzer olarak, özellikle Cezayir’de ortaya

17 Birkaç yıl sonra bu çalışmayı yürüten komisyon üç cilt olarak çalışmanın sonuçlarını yayımlamıştır (Picht, 1965-66).

18 Daha sonra bu çalışmaların sonuçları da kitaplaşmıştır (Klein, 2000; König, 1968). König’in çalışmaları Alman sosyolojisinde ampirik tarzın yerleşmesinde önemli bir işlev görmüştür.

çıkan isyan ve askeri müdahalelere dair bir ilgi ortaya çıkmıştır (Girardet, 1964). Gerilla savaşının ortaya çıkması, bu meselenin kaynaklarını, dinamiklerini ve toplumsal bağlamını araştıran metinleri gündeme getirmiştir. Cezayir'deki Fransız etki ve ilgisiyle birlikte 1960'lı yıllarda, ordunun sosyolojik olarak incelenmesinde bir artış görülmüştür. Sıcak savaş meselesiyle bağlantılı bir şekilde Fransa'daki sivil-asker ilişkilerine dair teorik metinler üretilmeye başlanmış (Albord, 1958; La Gorce, 1963), bunu müteakip, o döneme kadar ordu ve savaş konusunu gündemine almayan dönemin önemli akademik ve politik dergilerinde askeri sosyoloji ile ilgili makaleler yayımlanmaya başlamıştır. Mesela *Revue Française de Science Politique* dergisi 1960'ta bir bibliyografya yayımlamıştır. Aynı şekilde dönemin önemli sosyoloji dergilerinden *Archives Européennes de Sociologie* 1961 ve 1965'te, *Revue Française de Sociologie* ise 1961'de özel sayı hazırlamıştır.

Almanya'daki ilgiler ise Fransa'dan farklı olarak gelişmiştir. 1968'de orduyu sosyal psikoloji bağlamında inceleyen çalışmalar yapmak üzere kurulan *Gruppe Wehrpsychologie im Bundeswehramt*; mesleki tatmin, askerlerin sapkın davranışları, politik eğitim, gönüllülerde motivasyon unsuru ve subayların liderlik tutumları gibi konularda incelemeler yapmıştır (Feser ve Schenk, 1974). Nihayetinde bu konular Amerika'daki askeri sosyoloji çalışmaları ile oldukça benzerdir. Aynı dönemlerde Fransa'da, güvenlik, savunma siyaseti, strateji, savaşın yürütülmesi, silahlı güçlerin tarihi gibi konular hem sosyoloji hem de siyaset bilimi açısından incelenen konular arasında olmuştur (Aron, 1951; Bouthoul, 1951).

Avrupa'da ordunun sosyolojik olarak incelenmesi 1970'lerle birlikte Fransa'da, 1980'li yıllarla birlikte de Britanya'da artmaya başlamıştır. Fransa'daki ilginin temelinde, ordudaki modernleşme ve dönüşümün ordu içerisinde birtakım örgütsel ve kurumsal meseleleri gündeme getirmiş olması bulunmaktadır. Daha öncesinde sosyal bilimcilerin çalışmalarına sıcak bakmayan ordu kurumları 1970'lerin sonuna doğru ordunun *Research Directorate of Means and Essays* (DRME) birimi vasıtasıyla sivil kurumlarla anlaşmalar yapmaya başlamıştır. *Research Center of National Defence* (CSND) bu kurumlardan ilki olmuştur. 1990'lı yıllara kadar *National Foundation of Political Sciences*'a bağlı kalan bu kurum daha sonra Savunma Bakanlığı'na bağlanmış, ismini *Center of Social Sciences Studies*

of Defence (C2SD) olarak değiştirmiştir (Martin, 2000, s. 28). Almanya'da 1970 yılında, daha sonra askeri sosyoloji çalışmalarının ülkedeki en önemli merkezi haline gelecek olan *Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr* (Alman Silahlı Kuvvetler Sosyal Bilimsel Araştırmalar Enstitüsü) (SOWI) kurulmuştur. Enstitü dört farklı seri şeklinde çalışmalarının sonuçlarını kamuya açmıştır. 1974-1995 yılları arasında Münih'te bulunan kurum daha sonra Strausberg'e taşınmış, yapısı ve kompozisyonu değişmiştir. Enstitü, ERGOMAS'ın oluşumunda da aktif rol üstlenmiştir (Klein, 2000, s. 47). 2000 yılına kadar SOWI'de üretilen rapor ve projelerde ağırlıklı olarak ordu içi meseleler konu edilmiştir. Alan araştırmaları şeklinde liderlik, eğitim, talim gibi konularda çalışmalar yapılmıştır. Bunun yanında askeri harcamalara dair analizler, ordunun değişen yapısı, örgüt kültürü, zorunlu askerlik hizmeti ve ordu mensuplarının kurdukları dernekler, çalışma konuları arasındadır. Son dönemlerde ise Silahlı Kuvvetler'in toplumda nasıl algılandığı, toplumda güvenlik/tehdit algısı ve toplumda değişen değer yargıları temel konu başlıklarıdır (Geppert, 2000, s. 62). Amerikan ordu yapısının Avrupa ile kıyaslandığında farklılıklar göstermesi, Avrupalı sosyal bilimcilerin 1986 yılında Fransa'da *European Research Group on Military and Society*'yi (ERGOMAS) kurmalarında temel saik olmuştur. Ordu ve toplum arasındaki ilişkiyi ya da bu meseleler ile alakalı konuları kendisine inceleme alanı olarak seçen ERGOMAS, etkinliklerini alt çalışma gurupları üzerinden devam ettirmekte ve iki yılda bir düzenli toplantılar yapmaktadır (Caforio, 2006, s. 24; Segal, 2007).

Britanya'da ordu ve savaş konusunun sosyolojik olarak incelenmeye başlaması, 80'li yıllarla birlikte, toplumsal yaşamda askeri gücün ve savaşın önemini ortaya koyan genel sosyal teori çalışmalarının ortaya çıkmasıyla gerçekleşmiştir (Giddens, 1985; Mann, 1988). Artan ilgiye paralel olarak 1988 yılında *British Military Studies Group* (BMSG) ortaya çıkmış, 2000 yılına kadar çeşitli raporların üretilmesini sağlayarak askeri sosyolojinin akademide görünür olmasını sağlamıştır (Dandeker, 2000, s. 83). 1980'li yılların sonuna kadar Britanya üniversitelerinde askeri sosyoloji konusu gündeme gelmemiştir. Savaş ve ordu konusu York Üniversitesi ve Londra'daki King's College'da askeri tarih dersi içerisinde bir ilgi olarak kalmış; Lancaster, Lampeter, Keele, Cardiff, Leeds Üniversiteleri ve Londra Ekonomi Okulu (LSE)'nda ise Birinci ve İkinci Dünya Savaşı bağlamında yer

bulabilmiştir. Ciddi anlamda bir müfredat H. Strachan ve J. M. Winter'in Cambridge'teki çabaları sayesinde ortaya çıkmıştır (Dandeker, 2000, s. 73). Akademideki asıl kurumlaşmalar daha sonraları oluşmuştur. Britanya Silahlı Kuvvetleri'nin ve *Defence Evaluation and Research Agency* (DERA) kurumlarının finansmanı ile Canterbury'deki Kent Üniversitesi'nde toplumsal ve hukuki ordu araştırmaları birimi kurulmuştur. Sonraki dönemde öne çıkan bazı kurumlar ise; *Royal College of Defence Studies* ve *The Royal Military College of Science*'dir. Somut bir gösterge olarak da 1999 yılında Birmingham Üniversitesi'nde *Scottish Centre for War Studies* ile ortaklaşa bir sempozyum düzenlenmiştir (Strachan, 2000). Askeri sosyoloji çalışmaları Almanya, Fransa ve Britanya dışındaki Avrupa ülkelerinde bu üç ülkeye benzer ama daha zayıf bir gelişim göstermiştir.¹⁹

20. yüzyılın son çeyreğinde pek çok Avrupa ülkesinde askeri sosyoloji alanında gerek hükümet gerekse de sivil yapılar şeklinde çeşitli araştırma merkezleri kurulmuştur. Almanya'daki *Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr*, Fransa'daki *Centre d'Etudes en Sciences Sociales de la Defense*, İtalya'daki *Centro di Studi Strategici e Militari* ve Polonya'daki *Polish Military Institute for Sociological Research* bunlar arasında sayılabilir (Caforio, 2006, s. 26). Bu yapıların üzerine yaslandığı gelenek ise Birinci Dünya Savaşı tecrübesine dayanmaktadır. Avrupa'daki askeri sosyoloji birikimi, Amerika ile kıyaslandığında sınırlıdır. Buna rağmen belli bir birikimin özellikle 1960'lardan sonra oluşmaya başladığını belirtmek gerekmektedir.

Avrupa'da askeri sosyolojisinin günümüzde temel inceleme konuları bir tarafıyla Amerikan geleneğine benzer biçimde, ordu içindeki verimliliği artırmaya yönelik olarak devam ederken, diğer taraftan da Avrupa toplumlarının demokratikleşmesine bağlı olarak ordunun nasıl etkileneceği belirleyici olmaktadır (Vogt, 1992). Bunların yanında Soğuk Savaş sonra-

¹⁹ Avrupa'dan ayrı olarak bahsedilmesi gereken, bir de Rusya bulunmaktadır. Bu konudaki Rusça literatüre ulaşma sorunu dolayısıyla Rusya'da askeri sosyoloji konusuna bu çalışmada değinilmemiştir. Bununla birlikte Rusya'da askeri sosyolojinin gelişimi, başlı başına bir çalışma konusu olabilir. Soğuk Savaş döneminde Rusya'da askeri sosyoloji çalışmaları yürütmek üzere 1967 yılında *The Military Sociology Department of the Main Political Directorate of the Soviet Army and Navy* kuruluyor. Bunun yanında *Lenin Political-Military Academy* isimli kuruluş da askeri sosyoloji uzmanı yetiştirmek üzere ihdas ediliyor. Bütün bunlar askeri sosyoloji dalının Rusya'da önemsendiğini ve bir çalışma alanı olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Obratsov, 2003.

sı dünyadaki güvenlik sorunu, zorunlu askerliğin kalkması ve sonuçları (Martin, 1981), beraberinde savunmaya ayrılan harcamalardaki azalma ve bunun ordu kurumu üzerindeki etkileri de günümüz Avrupa askeri sosyoloji çalışmalarının incelenmeye devam edilen konuları arasındadır. Yine, silahlı kuvvetlerde meydana gelen değişimin Soğuk Savaşla ve geniş toplumsal değişimlerle ilişkisi (Burk, 1994), ordunun, içinde bulunduğu toplumu hangi düzeylerde yansıttığı (Howard, 1996, s. 9-11), ordunun toplumsal işlevleri (Bozon, 1981), diğer kamu kurumlarının ve siyasi grupların orduyu nasıl algıladığı (Messmer ve Chevénement, 1977) gibi meseleler de Amerika'daki son dönem ilgiler ile paralellik göstermektedir. Bunun yanında toplumda meydana gelen değişimlerin uzantısı olarak gündeme gelen konular vardır; azınlıkların orduda temsil edilmeleri, kadınların ordu hizmetinde çalışmaları, eşcinsellerin orduya girebilmeleri vb. (Caire, 1979; Dandeker, Barkawi, Wells-Petry ve Kier, 1999; Martin, 1981).

Son olarak orduların konvansiyonel olmayan yeni işlevleri ile ilgili olarak bir çalışma alanı ortaya çıkmıştır. Diğer ülke orduları ile işbirliği içinde düşük yoğunluklu askeri hizmetler, barışı koruma, insani yardım gibi konular bunlardandır (Martin, 1989). Bu örneklerden de görüleceği üzere son dönem Avrupa'daki askeri sosyoloji çalışmaları, konu ve içerik olarak Amerika'daki çalışmalara oldukça benzemekle birlikte, onlarla kıyaslandığında yavaş bir gelişim seyri takip etmiştir.

Amerika'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya egemenliğinde kendisini merkezi bir yere konumlandırması, doğal olarak her türlü üretimin Amerika merkezli gelişmesini sağlamıştır. Avrupa, dünya siyasetini yönlendirme ve belirleme noktasında ikincil bir konuma çekilmiştir. Bu nedenle buradaki tartışmalardan da görüleceği üzere, Amerika'daki gibi kapsamlı ve geniş bir ilgi Avrupa'da ortaya çıkmamaktadır.

Sonuç

Askeri sosyolojinin öneminin giderek artırılması sadece modern toplumun dönüşümü ve ordunun daha stratejik bir hale gelmesiyle alakalı değildir. Bunun ötesinde ordu, iç siyasetin yapılandırılmasındaki rolünü hâlâ devam ettirmektedir. Dünya sisteminin yerleşik egemen güçlerinin karşılaştıkları

güçlükler, kurumun kendisini ürettiği insan kaynaklarına ilişkin çeşitliliğin artması ve özellikle son dönemlerdeki ekonomik krizler nedeniyle askeri sosyoloji giderek önem kazanmaktadır.

Amerika'nın, Irak ve Afganistan gibi Batı dışı coğrafyalarda yürüttüğü askeri operasyonları yüksek askeri teknolojisine rağmen hemen neticelendirmemesi veya askeri başarılarını siyasete taşıyamaması, belli meseleleri gündeme getirmiştir. Bir taraftan zorunlu askerlik uygulamasının tekrar başlatılması yönünde görüşler ortaya çıkarken, bir taraftan da savaşın artık özel şirketlere *ihale edilmeye* başlandığına şahit olmaktayız. Savaşın *özelleşmesi* bilhassa Amerika'da yeni çalışmaları ortaya çıkarmıştır. Son ekonomik krizle birlikte askeri harcamaların azaltılması tekrardan gündeme gelmiş ve ordunun gerek yapısını gerekse de işlevini zorlayan bir etmen olmuştur. Orduların küçülmeye devam etmesi veya maliyetleri azaltacak başka çözümler üretme sorunu canlı bir şekilde sürmektedir. Bu sebeplerle ordu konusuna yönelik ilginin artarak devam etmesi söz konusudur.

Ordu meselesi iki düzeyde önemini artırmaya devam etmektedir. Ordu konusunun giderek daha fazla önem kazanacak olması önümüzdeki yıllarda yapılacak çalışmaları daha da anlamlı bir konuma getirecektir. Ordu hem ulus içerisinde siyasetin yapılandırılmasında hem de bir ülkenin uluslararası kuruluşlar yoluyla sağladığı egemenliğin muhafazası ve sürdürülmesi alanlarında önemini artırmaktadır. Dünyanın her yerinde ordu, çalışma içerisinde yürüttüğümüz tartışmaları anlamlı kılacak şekilde, iç siyasetteki etkinliğini koruyan bir güçtür. Her ne kadar ordu Batı'da modern ulus devletle birlikte siyasette daha araçsal bir konuma çekilmişse de bu durum ordunun önemini azaltmamıştır. Ordu hâlâ iç siyasette önemli bir kurum olmaya devam etmektedir. Askeri sosyolojinin önemli konularından biri olan, ordunun sivil siyasetle ilişkisi ve ordunun siyasetteki rolüne ilişkin tartışma, sosyolojik anlamda Tocqueville ile başlamış ve hâlâ da devam etmektedir. Sadece bu tartışmanın devam etmesi bile ordunun önemli konumunu sürdürdüğünü göstermeye yetecektir.

Askeri sosyoloji 19. yüzyıl kaynakları ile bir süreklilik içerisinde İkinci Dünya Savaşı koşullarında ortaya çıkmıştır. Kurumlaşmasını Savaş Sonrası dönemde tamamlamış ve ortaya kapsamlı bir alan çıkmıştır. Kapsamı her geçen gün genişlemektedir. Türkiye'nin Batı'yla ilişki içinde yaşadığı

modernleşme tecrübesi özellikle son 20-30 yılda giderek daha fazla yoğunlaşmaktadır. Bu yoğun ve hızlı modernleşme süreci etnisite, cinsiyet, kadının statüsü vb. pek çok toplumsal sorunu gündeme getirmektedir. Bu toplum sorunlarının, insan kaynaklarını doğrudan toplumun kendisinden devşiren ordu kurumuna yansımaması düşünülemez. Aynı şekilde Türkiye'nin geleneksel toplumlararası ilişkilerdeki deneyimi, bu ilişkilerde yaşanan geliş gidişler, ülkenin tarihi, siyasi, askeri ve stratejik konumu ordu kurumunu önemli kılmaktadır. Ordunun önemi ve bir kurum olarak yaşadığı sorunların yarattığı bilgilendirme ve çözüm ihtiyacı, Türkiye'de giderek artan bir oranda askeri sosyoloji çalışmaları yapılacağını düşündürmektedir.

Türkiye'de askeri sosyoloji literatürüne doğrudan temas eden çalışmalar, sınırlı da olsa, ordu içerisinde yapılmaktadır. Askeri sosyolojinin Amerika'da ordu içerisindeki çalışmalarla başladığı hatırlandığında, Türkiye'de de benzer bir eğilimin varlığından bahsetmek mümkündür. Ordu mensuplarının askeri sosyolojinin kendisine ve konularına ilgi duymaları çok yeni bir durumdur.²⁰ Modern askeri paradigma bağlamında TSK'nın değerlendirilmesi, cinsiyet, yabancı askeri öğrenciler, toplumun asker algısı, sorumluluk, çatışma çözümü ve sivil-asker ilişkileri gibi konular sosyolojik olarak ordunun gündemine gelmiştir. Son dönemde ivme kazanan ve ordu içerisinde de belli düzeylerde zemin bulan profesyonel askerlik tartışma ve uygulamaları dikkate alındığında gelecekte ordu konulu çalışmaların sayı ve öneminin artacağını söylemek mümkündür.

²⁰ Bu ilginin bir yansıması olarak 2004 yılında Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü'nün gerçekleştirdiği bir sempozyumdan bahsetmek gerekir.

EXTENDED ABSTRACT**The Army and Military as a Subject of Sociology:****Military Sociology****Adem Başpınar***

Sociology has dealt with modern society and its mechanisms and institutions since its emergence and institutionalization. War and the social effects of war began to be one of the issues of sociology in the 19th century. However, by the mid-20th century, it was institutionalized as a subject of sociology's subdiscipline, which is known as *military sociology*. Military sociology historically dates back to the 19th century but completed its institutionalization in the 20th century, the aftermath of the Second World War.

Military sociology analyzes the structure of the Army and its relationship with civil authorities. Social problems within the armed forces, the relationship of the Army with the public (von Bredow, 2005, p. 927), and social problems, such as lack of discipline in the army (Marshall, 1994, pp. 330-331) are all subjects of military sociology. In addition to these main areas, topics ranging from strategy to the history of the Army, such as transformations in the armies of non-Western societies, changes in the position of principal actors within the Army are studied under military sociology.

The history of Military sociology starts with the social psychology studies in the U.S. Army after the Second World War. However, the emergence of military sociology as an independent explanatory and information field in terms of its research areas is associated with the developments in the 19th century (Başpınar, 2010). Military sociology has established itself over the sources of a particular historical process. There are three elements to the historical sources: (1) Modern army and war doctrine that started following Napoleon and was shaped in the 19th century, (2) first sociologists' approach towards the army and war, and their framework addressing these two issues, and (3) the works of other disciplines, particularly psychology and political science in war and the army.

* Res. Assist., Kırklareli University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology.

World War II and Military Sociology

The Second World War has been the most extensive war in human history and due to the scale of the war, armies needed more human resources. This need caused a number of social problems such as occupational adjustment, moral and motivation issues. Having joined the war with large numbers of soldiers, The USA Armed Forces recruited a group of academics with various backgrounds including sociology to identify and understand these problems, and conduct solution oriented research. Social scientists had contributed substantially to detect the problems and offer solutions in the post First World War period (Boene, 2000, p. 150; Turner & Turner, 1990, p. 13), and during the Second World War their contributions were again requested. Due to this active intervention, military sociology has been shaped by the social science approach in the United States (Başpınar, 2010; Martindale, 1976; Segal, 2007; Turner & Turner, 1990).

The U.S. Army as an institution bore within itself the the structural and administrative problems of the society (Bowers, 1967, p. 235). Emerging social issues and military issues mutually affected each other in a very short time. The U.S. Army established the *Research and Development Board* under the *Office of the Secretary of Defence* to identify the community related problems in the Army and ensure efficiency in the war (Bowers, p. 236). Following the Worl War II, more than three hundred reports were produced based on attitude scales carried out on half a million soldiers (Schweber, 2002, p. 76).

During the Second World War, military sociology content consisted of the result reports of research and investigations and surveys commissioned by the the American War Unit's sub- unit, *Information and Education Division*. In the studies commissioned by this unit entitled *Studies in Social Psychology in World War II*, and particularly *American Soldier* (Stouffer, Suchman, Devinney, Star & Williams Jr., 1949) prepared by a team headed by Samuel A. Stouffer, a wide range of topics were dealt with, such as compliance, leadership, the primary group, morale, race relations, communication and persuasion (Caforio, 2006, p. 14; Hall, 1956, p. 60; Speier, 1950, p. 107).

Military Sociology in the Cold War Period

In the post World War II era, the West started removing the negative effects of the First World War, and a variety of interventions in troubled regions outside Europe proved to be successful. In alignment with the theories of modernization, the status of the Army in non-Western societies which were to be integrated with the West became one of the important issues in military sociology. Analyses were made in order to specify the position of the army in the modernization process and internal politics and the assign roles to the Armed Forces. In other words, military sociology was founded both to assess and evaluate the Army as an institution in the United States, and to analyse non-Western armies.

Military sociology studies accelerated during the Vietnam War. One of the reasons for this momentum is completion of the institutionalization process of military sociology, and the other is the emerging notion of guerrilla warfare (Coakley & MacDonald, 1979). There was a continued interest in non-conventional guerilla fighting following the Second World War (Simpson, 2000, p. 30), with the most obvious example being the work of Ruth Benedict (1974). The Vietnam War solidified the attempt to analyze non-Western societies, which became one of the key issues of military sociology with the start of the Cold War. Guerrilla war experiences of other countries were examined to understand the social foundations and motivational aspects of Vietnamese guerrillas (Coakley & MacDonald, 1979, pp. 258-259, 264).

Despite the continuum of activities during the Cold War period, the Army and social problem centered approach shifted towards an approach catering for the maximization of American defense potential with the purpose of meeting its sovereignty targets (Bowers, 1967). The subjects in earlier periods focused directly on army related problems whereas with the Cold War, the same subjects began to be addressed as the problems posed by military operations (Boene, 2000, p. 162). In addition, as an extension of the Cold War, understanding the functioning of the communist regimes and prevention of other regions from adopting communism became the subject of military sociology studies (Chomsky et al., 1998, p. 214). Publications of the era included psychological and social strengths and weaknesses of

Russian society (Bauer, Inkeles, & Kluckhohn, 1959) and the details of Russian daily life (Bowers, pp. 239-240; Inkeles & Bauer, 1959).

Similarly, after 1950, the U.S. military carried out the “*Foreign Area Studies’ Handbook*”²¹ project, headed by Leonard S. Cottrell, Jr. and John W. Riley, consisting of fifty books, analyzing the sociological, economic, political and military institutions of countries such as China, India, Guinea, Lebanon, Cuba, and Taiwan with the purpose of acquiring data about the social life that is needed for counter-insurgency operations.

The following issues have become increasingly popular in military sociology:

- The relationship of military bases abroad with the human element of their environment, the effects military bases on the region’s economic and social structure, and locals’ attitude towards military bases (Booth, Falk, Segal, & Segal, 2000).
- Prior to the Cold War, the military profession covered only the officers on active duty not reserve officers, and trained personnel (Kelty, 2005; Segal, 2007). Along with the changes in occupational sociology, military sociology has expanded to include new elements (Abbott, 2002).
- Those excluded from the military service due to economic reasons (Hamilton, Rohall, Segal, & Segal, 2001; Segal & Babin, 2000; Wong & McNally, 1994).
- Re-introduction and sustainability of compulsory military service (Malesic, 2003; Phelps & Farr, 1996).
- Gender equality and women gaining visibility in the public sphere has had its repercussions in the Army and military institutions have made new arrangements for recruiting women (Dandeker & Segal, 1996). While the research studies on race, class and gender (Booth & Segal, 2005; Segal, 2005) continue, some other studies approach the issue from a historical point of view (Moore, 1996, 2003).

Institutionalization of Military Sociology

Military sociology was institutionalized by the Inter-University Seminar on Armed Forces and Society (IUS) founded in 1960, and headed by Morris Janowitz. European social scientists established the European Research

²¹ See (Nyrop, 1973) for the text prepared on Turkey in that respect.

Group on Military and Society (ERGOMAS) in France in 1986 (Caforio, 2006, pp. 24-26; Segal, 2007).

Compared with the US, military sociology studies in Europe have been relatively weak. The first institutionalization efforts in Germany took place in 1959 by Evangelische Studiengemeinschaft, with a number of sociological studies conducted on the Bundeswehr, the German Federal Republic's armed forces (Klein, 2000; König, 1968; Picht, 1965-66; Vial, 1959; Warnke & Mosmann, 1971-72). In 1968, *Gruppe Wehrpsychologie im Bundeswehramt* made investigations in order to analyze the armed forces for professional satisfaction, deviant behavior of the military, political education, motivation of volunteers and officers' leadership attitudes within a social psychology context (Feser & Schenk, 1974).

In the 1960s in France, an interest in military sociology emerged, and theoretical texts regarding civil-military relations (Albord, 1958; La Gorce, 1963) were produced regarding the upheavals and military interventions in Algeria (Girardet, 1964). Topics such as security, defense policy, strategy, execution of war, history of the Armed Forces were approached in terms of both sociology and political science in France (Aron, 1951; Bouthoul, 1951; Martin, 2000; Klein, 2000).

In Britain sociological examination of the armed forces and the war began in the '80s, when general social theory studies revealed the importance of military power and war on the social life (Giddens, 1985; Mann, 1988). In 1988, in parallel with the increasing interest, the *British Military Studies Group* (BMSG) was established (Dandeker, 2000, p. 83; Strachan, 2000). Unlike France and Germany, there were no institutional structures in Britain; however significant works on the armed forces and community were published (Andreski, 1954; Barnet, 1970; Dandeker, p. 69; Dietz & Stone, 1975; Elias, 1950; Harries-Jenkins & van Doorn, 1974; Otley, 1970, 1973).

How the Army may be affected by democratization in Europe (Vogt, 1992), post-Cold War security issues, the results of the abolishment of compulsory military service (Martin, 1981), how the changes in the Armed Forces are related with the Cold War and vast social changes (Burk, 1994), the level the Army reflects the community it operates in (Howard, 1996, pp.

9-11), social functions of the Army (Bozon, 1981), how the Army is perceived by public institutions and political groups (Messmer & Chevénement, 1977), the representation of minorities in the Army, the military service of women, homosexuals in the Army (Caire, 1979; Dandeker, Barkawi, Wells-Petry, & Kier, 1999; Martin, 1981) are some of the recent issues of military sociology in the USA.

Recent military sociology studies in Europe (Geppert, 2000, p. 62; Martin, 1989), show resemblance to the ones in the United States in terms of subject matter and content, with a slower course of development. Post World War II USA dominance in the world has made policy development a US-based activity. Europe has taken a secondary position in manipulating and determining world politics. Therefore, the interest in military sociology in Europe has not been as comprehensive and broad as the United States (Dougherty & Janowitz, 1958; Obratsov, 2003).

Conclusion

The gradual increase of the importance of military sociology is not just about the transformation of modern society and the army becoming more strategic. The army's position in structuring internal politics is still continuing. Difficulties faced by the dominant forces in the world, increasing diversity of the human resources of the institution, and recent economic crises have contributed to the significance of military sociology. The army is strengthening its position in the organization of domestic policies as well as the preservation and maintenance of national sovereignty.

Turkey's modernization experience with the West has been growing rapidly for the last twenty or thirty years. Turkey's conventional international relations experience, fluctuations in these relations, the country's historical, political, military and strategic position make the army an important institution. The problems faced by this important institution and the need for information and solutions given rise by these problems suggest that there will be more military sociology studies in Turkey. Considering the debate on hiring professional soldiers that recently gained momentum and supported by some in the Army, we can conclude that the number and value of studies

on the armed forces is likely to increase in the near future.

Keywords: military sociology, topics of military sociology, Second World War, literature of military sociology, military sociology in Europe, Cold War, Vietnam War.

Kaynakça

- Abbott, A. (2002). The army and the theory of professions. D. M. Snyder ve G. L. Watkins (Ed.), *The future of the army profession* içinde (s. 523-536). Boston, MA: McGraw-Hill.
- Albord, T. (1958). *La défense nationale*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Andreski, S. (1954). *Military organization and society*. Londra: Routledge.
- Aron, R. (1951). *Les guerres en chaînes*. Paris: Gallimard.
- Barnet, C. (1970). *Britain and her army: A military, political and social survey 1509-1970*. Londra: Allen Lane.
- Başpınar, A. (2010). *Askeri sosyoloji: Tarih ve kaynaklar*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bauer, R. A., Indeles, A. ve Kluckhohn, C. (1959). *How the Soviet system works: Cultural, psychological, and social themes*. Cambridge: Harvard University Press.
- Benedict, R. (1974). *The chrysanthemum and the sword: Patterns of Japanese culture*. New York: Plume.
- Boene B. (2000). Social science research, war and military in the United States: An outsider's view of the field's dominant national tradition. G. Kümmel ve A. D. Prüfert (Ed.), *Military sociology: The richness of a discipline* içinde (s. 149-254). Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Booth, B., Falk, W. W., Segal, D. R. ve Segal, M. W. (2000). The impact of military presence in local labor markets on the employment of women. *Gender & Society*, 14, 318-332.

- Booth, B. ve Segal, D. R. (2005). Bringing soldiers back in. *Race, Class & Gender*, 12, 34-57.
- Bouthoul, G. (1951). *Les guerres, éléments de polémologie*. Paris: Payot.
- Bowers, R. V. (1967). The military establishment. P. F. Lazarsfeld, W. H. Sewell ve H. L. Wilensky (Ed.), *The uses of sociology* içinde (s. 234-274). NY: Basic Books.
- Bozon, M. (1981). *Les conscrits*. Paris: Bibliotheque Berger-Levrault.
- Burk, J. (1994). *The military in new times: Adjusting armed forces to a turbulent world*. Boulder, CO: Westview Press.
- Caforio, G. (2006). Some historical notes. G. Caforio (Ed.), *Handbook of the sociology of the military* içinde (s. 7-26). NY: Springer.
- Caire, R. (1979). *Le condition féminine dans les armées*. Yayımlanmamış doktora tezi, Paris IV Üniversitesi, Paris.
- Chomsky, N., Katznelson, I., Lewontin, R. C., Montgomery, D., Nader, L., Ohmann, R. ve ark. (1998). *Soğuk Savaş ve üniversite: Savaş sonrası yılların entellektüel tarihi*. İstanbul: Kızılirma Yayıncılık.
- Coakley, R. W. ve MacDonald, C. B. (1979). The United States and the world military scene since 1945. J. E. Jessup, Jr. ve R. W. Coakley (Ed.). *A guide to the study and use of military history* içinde (s. 251-282). Center of Military History.
- Dandaker, C., Barkawi, C., Wells-Petry, M. ve Kier, E. (1999). Rights and fights: Homosexuality and military service. *International Security*, 24 (1), 181-201.
- Dandeker, C. (2000). Armed forces and society research in the United Kingdom: A review of British military sociology. In G. Kümmel & A. D. Prüfert (Ed.), *Military sociology: The richness of a discipline* içinde (s. 68-90). Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Dandeker, C. ve Segal, M. W. (1996). Gender integration and armed forces: Recent policy developments in the United Kingdom. *Armed Forces & Society*, 23, 29-47.

- Dietz, P. ve Stone, J. F. (1975). The British all volunteer army. *Armed Forces & Society*, 1 (2), 159-190.
- Dougherty, W. E. ve Janowitz, M. (1958). *A psychological warfare casebook*. Washington, D.C.: Operations Research Office, The Johns Hopkins University.
- Elias, N. (1950). Studies in the genesis of the naval profession. *The British Journal of Sociology*, 1 (4), 291-309.
- Feser, H. ve Schenk, J. (1974). *Wehrpflicht und abweichung. Zur sozialpsychologie des militars*. Boppard am Rhein.
- Geppert, H. (2000). Commissioned military sociological research: The military's point of view. G. Kümmel ve A. D. Prüfert (Ed.), *Military sociology: The richness of a discipline* içinde (s. 55-67). Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Giddens, A. (1985). *The nation state and violence*. Cambridge: Polity.
- Girardet, R. (1964). *La crise militaire Française, 1945-1962*. Paris: A. Colin.
- Hall, R. L. (1956). Military sociology 1945-1955. H. L. Zetterberg (Ed.), *Sociology in the United States of America* içinde (s. 59-62). Netherlands: UNESCO.
- Hamilton, V. L., Rohall, D., Segal, D. R., & Segal, M. W. (2001). Downsizing the Russian army: Consequences for organizational leavers, survivors, and spouses. *Journal of Political and Military Sociology*, 29, 73-91.
- Harries-Jenkis, G. ve van Doorn, J. (1974). Armed forces and the social order: A pluralist approach. *Current Sociology*, 22 (1), 1-33.
- Howard, M. (1996). The armed forces and the community. *RUSI Journal*, 144 (4), 9-11.
- Inkeles, A., & Bauer, R. A. (1959). *The Soviet citizen: Daily life in a totalitarian society*. Cambridge: Harvard University Press.
- Kelty, R. D. (2005). *Civilianization of the military: The social-psychological effects of integrating civilian and military personel*. Unpublished doctoral dissertation, Department of Sociology, University of Maryland, College Park, MD.

- Klein, P. (2000). Sociology and the military in Germany. G. Kümmel ve A. D. Prüfert (Ed.), *Military sociology: The richness of a discipline* içinde (s. 44-54). Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- König, R. (1968). Beiträge zur militarsoziologie. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* [Özel Sayı 12], 38-58.
- La Gorce, P.-M. de (1963). *The french army: A military political history*. K. Douglas (Fransızcadan Çev.). New York: George Braziller.
- Malesic, M. (2003). *Conscription vs. all-volunteer forces in Europe*. Baden-Baden: Nomos.
- Mann, M. (1988). *States, war and capitalism: Essays in political sociology*. Oxford: Basil Blackwell.
- Marshall, G. (1994). –Sociological studies of– military and militarism. G. Marshall (Ed.) *The concise Oxford dictionary of sociology* içinde (s. 330-331). Oxford University Press.
- Martin, M. L. (1981). *Warriors to managers: The French military establishment since 1945*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Martin, M. L. (1989). From Algiers to N'Djamena: France's adaptation to low-intensity wars, 1830-1987. D. Charter ve M. Tugwell (Ed.), *Armies in low-intensity conflict: A comparative analysis* içinde (s. 77-138). Londra: Potomac Books.
- Martin, M. L. (2000). French military sociological research: A still promising field. G. Kümmel ve A. D. Prüfert (Ed.), *Military sociology: The richness of a discipline* (s. 22-43). Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Martindale, D. (1976). American sociology before World War II. *Annual Review of Sociology*, 2, 121-143.
- Messmer, P. ve Chevénement, J. P. (1977). *Le service militaire*. Paris: Balland.
- Moore, B. (1996). *To serve my country, to serve my race*. New York: New York University Press.

- Moore, B. (2003). *Serving our country: Japanese American women in the military during world war II*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Nyrop, R. F. (1973). *Turkey a country study: Area handbook for the Republic of Turkey*. Washington, D.C.: American University, Foreign Area Studies.
- Obraztsov, I. (2003). The study of the military and society in Russia. J. Callaghan ve F. Kernic (Ed.), *Armed forces & international security: Global trends and issues* içinde (s. 121-125). Munster: Lit Verlag.
- Otley, C. B. (1970). The social origin of British army officers. *Sociological Review*, 18 (3), 213-240.
- Otley, C. B. (1973). The educational background of British army officers. *Sociology*, 7 (3), 191-209.
- Phelps, R. H. ve Farr, B. J. (1996). *Reserve component soldiers as peacekeepers*. Alexandria, VA: U.S. Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences.
- Picht, G. (1965-66). *Studien zur politischen und gesellschaftlichen situation der Bundeswehr* (3 Cilt). Witten ve Berlin: Eckart-Verlag.
- Schweber, L. (2002). Wartime research and the quantification of American sociology: The view from "The American Soldier". *Revue D'histoire des Sciences Humaines*, 6, 65-94.
- Segal, D. R. (2005). Time, race, and gender differences in the effects of military service on veteran outcomes. K. W. Schaie ve G. H. Elder (Ed.), *Historical influences on lives and aging* içinde (s. 166-189). New York: Springer.
- Segal, D. R. (2007). Military sociology. C. D. Bryant ve D. L. Peck (Ed.), *21st century sociology: A reference handbook* içinde (s. 353-360). Londra: Sage.
- Segal, D. R. ve Babin, N. E. (2000). Institutional change in armed forces at the dawning of the 21st century. S. Quah ve A. Sales (Ed.), *International handbook of sociology* içinde (s. 218-235). Londra: Sage.

- Simpson, C. (2000). *Üniversiteler ve Amerikan imparatorluğu: Soğuk savaş döneminde sosyal bilimlerde para ve siyaset*. M. Ceylan (Çev.). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Speier, H. (1950). The American soldier and the sociology of military organization. R. K. Merton ve P. F. Lazarsfeld (Ed.), *Studies in the scope and method of "The American Soldier"* içinde (s. 106-132). New York: Free Press.
- Stouffer, S. A., Suchman, E. A., Devinney, L. C., Star, S. A. ve Williams, R. M. Jr. (1949). *The American soldier: Adjustment during army life*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Strachan, H. (2000). *British army manpower and society into the twenty-first century*. Londra: Frank Cass.
- Turner, S. P. ve Turner J. H. (1990). *The impossible science: An institutional analysis of American sociology*. Newburry Park, California: Sage.
- Vial, J. (1959). Introduction a la sociologie militaire. *Revue de Défense Nationale*, 15, 1225-1235.
- Vogt, W. R. (1992). Warless or armyless society: Dispute about the appropriate paradigm of peace-(military) sociology for the post-military-era. J. Kuhlmann ve C. Dandeker (Ed.), *Armed forces after the cold war* (SOWI forum international, Cilt 13, s. 11-33). Münih: GESIS-Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften.
- von Bredow, W. (2005). Military sociology. A. Kuper ve J. Kuper (Ed.), *The social science encyclopedia* içinde (s. 927-929). Londra ve New York: Routledge.
- Warnke, R. ve Mosmann, H. (1971/72). *Der offizier der Bundeswehr I-III*. Bann: Bundesministerium der Verteidigung.
- Wong, L. ve McNally, J. (1994). Downsizing the army: Some policy implications affecting the survivors. *Armed Forces & Society*, 20, 199-216.